

جایگاه داده‌های باز در حقوق موضوعه جمهوری ترکیه و جمهوری اسلامی ایران

فاطمه جنگجوی خلجان^{۱*}، سید حسین ملکوتی هاشجین^۲، محمد مظهری^۳، آیت
مولائی^۴

۱. دانشجوی دکتری حقوق عمومی دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

۲. استادیار گروه حقوق عمومی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

۳. دانشیار گروه حقوق عمومی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

۴. دانشیار گروه حقوق عمومی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۰۹

تاریخ ارسال: ۱۴۰۲/۰۶/۱۰

چکیده

داده‌های باز، داده‌هایی هستند که از سوی دولت یا نهادهای تحت کنترل دولت تولید یا سفارش داده شده و می‌توانند آزادانه از جانب هر کسی مورد استفاده، کاربرد مجدد و توزیع دوباره قرار گیرند. برای اینکه یک فرد بتواند افکار خود را بیان کند، باید بتواند آزادانه آن‌ها را در معرض دید عموم مردم قرار دهد. وجود قوانین حاکم بر دسترسی به اطلاعات (مانند قانون دسترسی به اطلاعات، قانون حفاظت از داده‌ها و قانون حفاظت از داده‌های شخصی)

E-mail: jangjookhf@gmail.com

* نویسنده مسئول مقاله:

Copyright© 2024, the Authors | Publishing Rights, ASPI. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution- NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms

یکی از شاخص‌های آمادگی برای دولت باز است. باز بودن داده‌ها با شفافیت و پاسخ‌گویی ارتباط وثیق دارد از این رو در کشورهای گوناگون به این مهم توجه شده است. موضوع نوشتار حاضر بررسی جایگاه حقوقی داده‌های باز در جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه است. این جستار به هم‌سنجی حقوق موضوعه ایران و ترکیه در حوزه داده‌های باز پرداخته و در صدد بازنمایی وجوه مشترک و افتراق آن دو و امکان همگرایی حقوقی دو کشور است. پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیل محتوای کیفی اسناد این فرضیه را مطرح می‌سازد که هر دو کشور حق بر دسترسی به اطلاعات را با محدودیت‌هایی به رسمیت شناخته‌اند. در نهایت گزاره اساسی این است که در کشورهای مورد مطالعه از آنجایی که قانون آزادی اطلاعات به اندازه کافی نتوانسته است الزامات صریح دولتی را برآورده سازد، لذا درک عمیق و دقیقی از مفهوم داده‌های باز وجود ندارد.

واژگان کلیدی: داده‌های باز، حق بر اطلاعات، حق بر دسترسی، شفافیت.

۱. مقدمه

داده باز از مفاهیمی است که ریشه در تاریخ تمدن بشری دارد. با گذشت زمان این مفهوم تکمیل گردیده و گسترش یافته است به گونه‌ای که امروزه کشورهای مختلف با بهره‌گیری از آن، دسترسی شهروندان و مردم خود را به اطلاعات کاربردی را تسهیل کرده‌اند (Zuiderwijk et al., 2012: 156-172). ایران نیز در سال‌های گذشته گام‌های مثبت و قابل توجهی در جهت تکوین دولت باز برداشته است. دولت باز به منزله گستره‌ای که شهروندان توانایی دارند نظارت و تأثیر بگذارند بر عملکرد دولت از طریق دسترسی به اطلاعات تعریف شده است (Jetzek et al., 2013: 5-10). دولت باز دو بُعد بنیادی و محوری دارد که عبارت‌اند از: شفافیت (از طریق ارائه اطلاعات به مردم) و مشارکت (به واسطه همکاری مردم در حل مشکلات) مزایای حاصل از این دو بعد، دولت‌ها را به سوی دولت باز تشویق می‌کند. اجازه دسترسی

عمومی به داده های دولتی همراه با تأثیر رویکردهای جدید بر مدیریت را می توان به عنوان گام های طی شده برای اعلام داده های عمومی، در پلتفرم ها و قالب های عمومی و امکان استفاده و کاربرد مجدد از این داده ها برای ایجاد اقتصادهای نوظهور و تضمین شفافیت، پاسخ گویی و دموکراسی پیشرفته تر در مدیریت تعریف کرد. مبنای عملی تبادل اطلاعات عمومی، در دسترسی به آن نهفته است. مقررات دسترسی به اطلاعات، هم حق تحصیل اطلاعات عمومی را به شهروندان می دهد و هم دولت ها را موظف می کند که اطلاعات خود را به شهروندان ارائه دهند و شفافیت را از یک تعریف یا قول صرف به یک مفهوم عملاً ممکن مبدل کند (Hood, 2006: 2-3). در مقیاس جهانی، جنبش های آزادی در مدیریت عمومی از طریق مقرراتی تحقق می یابند که اجازه دسترسی همگانی و عادلانه به اطلاعات را به عنوان یک حق اساسی انسانی می دهد (Durrant, 2006: 2-8).

در جمهوری ترکیه مقررات مربوط به دسترسی به اطلاعات به منزله دارایی های ارزشمند برای انتشار عمومی اطلاعات حفظ شده تلقی شده که همانند کالاهای عمومی در معرض دید همگان قرار می گیرند.

در چهارچوب مفاهیم آزادی و شفافیت و با توجه به درک مدرن از حکمرانی، دولت ها، در حال توسعه و به روزرسانی قوانین مربوط به دسترسی به اطلاعات و تسهیل دسترسی به اطلاعات هستند و این فرایندها را به عنوان یک نیاز ضروری برای عموم مردم و حکمرانی مؤثر در نظر می گیرند. مقررات دسترسی به اطلاعات نیز رکن اساسی برای اقدامات دولت باز را تشکیل می دهد که به نوعی بر ارتباط بین دولت باز و حق اطلاع رسانی تأکید کرده است (Yu & Robinson, 2012: 179-208) که هر دو مفهوم، هدف یکسانی را برای بهبود دسترسی پذیری و دسترسی به اطلاعات بخش عمومی، تقویت شفافیت و بهبود پاسخ گویی دنبال می کنند.

این مطالعه حول یک هدف اساسی در مورد نیاز به قوانین دسترسی به اطلاعات تدوین شده است که مبانی قانونی جنبش دولت باز را همانند ساختارهای نزدیک به ساختارهای کشورهای توسعه‌یافته بررسی می‌کند - مفهومی که در دهه گذشته به طور گسترده در سراسر جهان مورد مطالعه قرار گرفته است - تا الزامات شکل‌گیری دولت باز و زمینه بازنگری در مقررات حق دسترسی به اطلاعات را در کشورهای مختلف نظام‌های قانون‌گذاری، خاصه داده‌های باز را مورد توجه قرار داده که در این میان کشور ترکیه شایان توجه است.

امروزه همه چیز، داده (Data) حساب می‌شود، «مرکز آمار ایران» آمار و اطلاعات خود را به صورت فایل (PDF) و با توضیحات فراوان و مقدمه منتشر می‌کند. سامانه ملی کاتالوگ و مجموعه داده‌های باز و کاربردی کشور تحت نظارت سازمان فناوری اطلاعات ایران طراحی و پیاده‌سازی گردیده است. این سامانه به عنوان یکی از اجزای اصلی نظام مرجع داده‌های باز مطرح بوده و مزایای فراوانی را برای کاربران به ارمغان می‌آورد. با توجه به ضرورت بیش‌ازپیش کشور مبنی بر راه‌اندازی سامانه‌های اطلاعاتی و اتصال این سامانه‌ها به یکدیگر برای برطرف کردن موانع و ایجاد اصلاحات ساختاری در نظام اداری و حکمرانی کشور، ضرورت بازنگری در قوانین موجود و احیای بسترهای لازم به این منظور به شدت احساس می‌شود. البته شایان ذکر است که در حال حاضر قوانین متعددی برای تبادل داده و اطلاعات در کشور وجود دارند.

با توجه به اطلاعات یادشده می‌توان گفت که این مطالعه هدف خاصی را دنبال می‌کند که عبارت است از بررسی ارتباط بین دولت باز و مقررات دسترسی به اطلاعات که هدف آن فراهم کردن زمینه اشتراک‌گذاری اطلاعات بخش دولتی و همچنین بررسی اثرات متقابل این دو عنصر است. در نتیجه، مقررات دسترسی به

اطلاعات باید گسترش یافته و فرموله شود تا اجازه دهد داده‌ها در پلتفرم‌های عمومی منتشر شوند. در حالی که وجود قوانین حاکم دسترسی به اطلاعات (مانند قانون دسترسی به اطلاعات، قانون حفاظت از داده‌ها و قانون حفاظت از داده‌های شخصی) یکی از شاخص‌های آمادگی برای دولت باز است که مقررات موجود باید برای اطمینان و پشتیبانی از باز بودن داده‌ها به روز شوند (Open Data Barometer, 2019). در این راستا، نخست مفهوم و مبنای داده باز بررسی شده و سپس این موضوع به طور تطبیقی در حقوق موضوعه جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه مورد مطالعه قرار گرفته است.

۲. پیشینه تحقیق

شفافیت برای جوامع دموکراتیک یک شرایط ایده‌آل تلقی می‌شود، یعنی شهروندان قادر به مشاهده و دسترسی تمام اطلاعات مربوط به امور عمومی هستند. برخی تحقیقات هم بر نتایج پروژه‌های شفافیت متمرکز است. پژوهش‌های مشابه این تحقیق توسط یامان آکدیز در سال ۲۰۰۳ و توسط نشر تسیو در سال ۲۰۰۶ انجام شد این مطالعات نیز نتایج مشابهی را به همراه داشت.

مقاله «حق دسترسی به اطلاعات در ترکیه» در محدوده مسئولیت نوشته شده است که حاکی از این است که تضمین پاسخ‌گویی و دستیابی به اطلاعات در اداره دولتی ترکیه با برداشتن چند قدم مهم در بلندمدت امکان‌پذیر است (UÇAR, 2015: 1-15).

در مقاله دیگر با موضوع «حق پاسخگویی در رسانه از منظر حقوق بین‌الملل و حقوق ایران» به بررسی حق پاسخگویی در رسانه پرداخته شده است و به این نتیجه رسیده‌اند که در حال حاضر قوانین داخلی کشورهای مختلف در خصوص حق پاسخگویی به اندازه‌ای است که می‌توان گفت این اصل از اصول کلی حقوقی در حقوق

بین‌الملل خصوصی است، اما پذیرش این حق در حقوق عمومی تأمل بیشتری لازم دارد. (ضیایی و طباحی ممقانی، ۱۳۹۰: ۵۸-۷۲)

-جلالی و اژئر در مقاله‌ای تحت عنوان «پاسخگویی دولت: جایگاه، ارکان و پیش شرط‌ها» با تعریف دموکراسی به هدف اصلی آن یعنی تخصیص قدرت و تنظیم آن، به معنای پاسخگویی دست پیدا کرده‌اند و معتقدند پاسخگویی براساس این تعریف از دو رکن مهم پاسخ دادن و اجبار تشکیل شده است که دستیابی به هریک از این ارکان نیازمند دستیابی به پیش‌شرط‌های پاسخگویی، یعنی شفافیت و حکومت قانون است. (جلالی و اژئر، ۱۳۹۵: ۲۲-۴۲)

-سلیمان دهکردی و افراسیابی در مقاله‌ای تحت عنوان «حق دسترسی آزاد به اطلاعات در نظام حقوقی بین‌المللی و ملی» به این نتیجه رسیده‌اند که در نظام حقوقی ایران این حق در قانون اساسی به صورت ضمنی به رسمیت شناخته شده است. (سلیمان دهکردی و افراسیابی، ۱۳۹۴: ۷۵-۱۰۰)

-علیزاده و توکلی با عنوان «حق دسترسی به اطلاعات: مفهوم، مبانی و کارکردها» مقاله‌ای به رشته تحریر درآورده‌اند که گزاره اساسی پژوهش آن‌ها این است که حق دسترسی به اطلاعات، به عنوان یکی از لوازم نظام دموکراتیک، کارکردها و پیامدهایی را در عرصه‌های مختلف به همراه دارد. (علیزاده و توکلی، ۱۴۰۱: ۵-۸)

-پژوهش دیگر توسط محسنی و همکاران در سال ۱۳۹۸ تحت عنوان «تحلیل حقوقی نسبت سنجی حق دسترسی عموم به اطلاعات با تحقق حقوق شهروندی با تأکید بر نظام حقوقی ایران» صورت گرفته است که اصول حاکم بر مقررگذاری نظام حقوقی ایران در حوزه حق دسترسی به اطلاعات و تأثیر آن بر تحقق حقوق شهروندی را مورد بررسی قرار داده‌اند. (محسنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۲۱-۳۵۴) اما نوآوری این پژوهش در ادبیات حقوقی ایران از آن رو است که قوانین مرتبط شفافیت

و حق دسترسی به اطلاعات در دو کشور ایران و ترکیه، به صورت تطبیقی تبیین و محدوده آزادی اطلاعات در دو کشور مورد بررسی و واکاوی انتقادی قرار گرفته است.

۳. مفهوم داده باز

دولت‌ها و سازمان‌ها از فناوری‌های جدید به عنوان ابزاری برای افزایش شفافیت استفاده می‌کنند. به عنوان مثال می‌توان به استفاده از بسترهای داده باز برای انتشار اطلاعات به صورت آنلاین و نظریه حاکمیت منبع باز اشاره کرد. داده‌های دولت باز، اصطلاحی است که به طور خاص به انتشار عمومی مجموعه داده‌های دولتی اشاره دارد، که اغلب از طریق بسترهای آنلاین مانند data.www.data.gov در دسترس قرار می‌گیرد. طرفداران داده‌های دولت باز استدلال می‌کنند که دسترسی آسان به داده‌های مربوط به نهادهای دولتی، امکان مشارکت بیشتر شهروندان در نهادهای سیاسی را فراهم می‌کند (Delfina & Gomes, 2014: 342-350). اصول آزادی اطلاعات^۲ مستلزم این است که داده‌ها کامل، اولیه، به موقع، در دسترس، قابل پردازش، بدون تبعیض، غیر اختصاصی و بدون مجوز باشند (Yannoukakoua & Arakab, 2014: 336-337).

۴. مفهوم حق دسترسی به اطلاعات

دسترسی به اطلاعات دولتی مستقیماً با تاریخچه جنبش حق بر اطلاعات^۲ مرتبط

1. (OGD): Open Government Information.

2. December 7-8, 2007—this weekend, 30 open government advocates gathered to develop a set of principles of open government data. The meeting, held in Sebastopol, California, was designed to develop a more robust understanding of why open government data is essential to democracy. These principles are: 1. Complete, 2. Primary, 3. Timely, 4. Accessible, 5. Machine processable, 6. Non-discriminatory, 7. Non-proprietary, 8. License-free.

3. The Right to Information.

بوده است. حق بر اطلاعات ناشی از حق بیان می‌باشد؛ بر اساس این مفهوم برای اینکه یک فرد بتواند آزادانه عقاید افکار خود را بیان کند، باید بتواند آزادانه آن‌ها را فرموله کند، به ویژه اطلاعات دولتی که به نفع عموم جمع‌آوری می‌شوند و نه به نفع خود سازمان‌های عمومی و اساس یک رژیم دموکراتیک را تشکیل می‌دهند (Cendejas Jauregui, 2007: 35-61). تاریخچه جنبش حق بر اطلاعات در واقع به سال ۱۷۶۶ باز می‌گردد که اولین قانون در سوئد، قانون آزادی مطبوعات معرفی شد. دومین کشوری که قانون مشابهی را معرفی کرد کلمبیا در سال ۱۸۸۸ با عنوان قانون سازمان سیاسی و شهرداری بود (Rabin, & Peled, 2011: 356-401) با این حال تا اواسط قرن بیستم، زمانی که ایالات متحده قانون آزادی اطلاعات در سال ۱۹۶۶ را تصویب کرد، با اینکه سنت قانون‌گذاری در سراسر جهان را تحت تأثیر قرار داد، هیچ پیشرفت چشمگیری در این زمینه وجود نداشت. کشورهای بیشتری مانند کانادا، استرالیا و نیوزلند^۱ (FOIA) را پذیرفتند، در حالی که از آن زمان تاکنون تعداد کشورهای که قانون آزادی اطلاعات را تصویب کرده‌اند به ۹۰ کشور رسیده است. (Yannoukakoua & Arakab, 2014: 335-336) و نزدیک به ۵۰ کشور در پروسه تصویب پیش‌نویس اسناد هستند. اگرچه قوانین مربوط به پردازش و دامنه درخواست‌ها برای اطلاعات در طول دهه ۱۹۹۰ بیشتر شده‌اند، اسناد و قوانین قانونی مختلفی نیز برای انتشار و دسترسی به اطلاعات دولتی تصویب شده‌اند. (Banisar, 2019:86)

۴-۱. حق دسترسی به داده‌ها در جمهوری ترکیه

با نزدیک‌تر شدن دولت‌ها به باز بودن و شفافیت، تسهیل دسترسی به اطلاعات و بهبود قوانین مربوطه مورد توجه قرار گرفت. چنین قوانین و مقرراتی تحت عناوین

1. Freedom of Information Act.

مختلف و با دامنه های متفاوت، چهارچوبی را برای حق کسب اطلاعات به طور کلی ترسیم می کنند. مقررات مربوط به دسترسی به اطلاعات به طور خاص برای تسهیل دسترسی به اطلاعات بخش عمومی تدوین شده اند. مقررات دسترسی به اطلاعات، باوجود مبانی مشابه، ممکن است به محتوا و دامنه متفاوتی اشاره داشته باشند که تحت عناوینی مانند قوانین دسترسی و مدیریت اسناد دولتی، اسناد عمومی، دسترسی به اطلاعات، اسناد عمومی باز و مدیریت دسترسی به اسناد عمومی منتشر می شوند (Winkler, 2011). مفاهیمی از جمله دسترسی به اطلاعات، آزادی اطلاعات، حق اطلاعات و حق دانستن به طور کلی از طریق ترتیبات قانونی شکل می گیرند. علی رغم تعداد زیادی از اصطلاحات مختلف مورد استفاده، گفته می شود که این مقررات را می توان تحت عنوان جامع «مقررات دسترسی به اطلاعات» مورد بررسی قرار داد. اولین ابتکاری که امکان دسترسی به اطلاعات عمومی و تضمین قانونی برای حق اطلاعات را فراهم کرد.

دلایل محدود بودن دولت باز در گزارش ها و استراتژی ها مطروحه در ترکیه به خاطر فقدان مالکیت سیاسی عمومی، فقدان سیاست های دولتی و عدم ارتباط میان مقررات قانونی ذکر شده است. از سوی دیگر موانع قانونی بر سر راه تشکیل دولت باز در ترکیه بر موضوعاتی مانند جلوگیری از دسترسی و استفاده مجدد از داده ها به دلیل ترتیبات قانونی متناقض و پراکنده، فقدان شفافیت قانونی در مورد مالکیت داده های دولتی و شرایط حاکم بر موقعیت آن ها و ناکافی بودن قوانین در مورد دسترسی به اطلاعات متمرکز است. در این زمینه، ترکیه قانونی در مورد حق دسترسی به اطلاعات دارد که از منظر تشریفات قانونی مورد توجه قرار می گیرد؛ با این حال قوانینی به شیوه ای متفاوت نیز وجود دارند که می تواند در فرایندهای دسترسی و تبادل اطلاعات به کار گرفته شوند. حتی اگر هیچ سیاست فراگیری برای

دولت باز در ترکیه وجود نداشته باشد، مشخص است که گام‌هایی برای مرحله اولیه برداشته شده است. استراتژی‌ها، گزارش‌ها و مقالات سیاسی مختلفی که در این چهارچوب منتشر می‌شوند، اشاره به اهدافی دارد که کشور در این زمینه دنبال می‌کند (Ministry of Development, 2013). در ترکیه، اگرچه ابتکاری برای تمرکز بر سیاست‌های داده‌های دولت باز صورت نگرفته است، اما قوانین، مقرراتی وجود دارند که پایه و اساس اقدامات مربوط به داده‌های دولت باز را فراهم می‌کنند. هنگامی که شرایط برای طرح‌های داده دولت باز که به طور فزاینده‌ای از آغاز حرکت در سراسر جهان شناخته شده است، در بستر ترکیه مورد بررسی قرار می‌گیرد، می‌توان گفت که دولت باز و در نتیجه استفاده مجدد از داده‌های دولت باز مطابق با زیرساخت‌های قانونی و شیوه‌های فعلی شکل نگرفته است. امروزه، هیچ چهارچوب قانونی جامعی وجود ندارد که طبقه‌بندی و تعریف داده‌های دولتی را برای اطمینان از دسترسی و استفاده مجدد پوشش دهد (Türkiye Bilişim Derneği, 2016). ولی با این حال، برخی از مفاد مقررات فعلی را می‌توان مورد توجه قرار داد تا تعاریف لازم در این رابطه بیان گردد. هنگامی که توسعه دولت باز مطابق با تحولات جهان بررسی می‌شود، قوانین و مقرراتی که به طور مستقیم یا غیرمستقیم با رویکرد دولت باز در ترکیه در ارتباط هستند را می‌توان به شرح زیر فهرست کرد:

(قانون اساسی جمهوری ترکیه ۱۹۸۲؛ قانون مربوط به تأسیس شورای اخلاق در خدمت و سازندگی عمومی ۲۰۰۴، قانون مدیریت مالی عمومی و کنترل ۲۰۰۳، قانون دادگاه حسابداری ترکیه ۲۰۱۰؛ قانون آثار فکری و هنری ۱۹۵۱؛ قانون سوابق کیفری ۲۰۰۵؛ قانون نهاد تأمین اجتماعی ۲۰۰۶؛ قانون نهاد بازرسی ۲۰۱۲)^۱

1. Constitution of the Republic of Turkey 1982; the Law Related to the Establishment Council of Ethics for Public Service and Making Modifications on Some Laws No. 5176(2004), Public Financial Management and Control Law No. 5018(2003),

• ماده ۲۶ تحت عنوان «آزادی بیان و نشر اندیشه» در قانون اساسی جمهوری

ترکیه؛^۱

• ماده ۷۴ تحت عنوان «حق دادخواست» در قانون اساسی جمهوری ترکیه؛^۲

در اصل ۲۰ قانون اساسی آمده است: «هر کس حق دارد حفاظت از داده های شخصی خود را درخواست کند، این حق شامل اطلاع، دسترسی و درخواست اصلاح و حذف داده های شخصی خود است» اطلاع داده شود که آیا از این موارد مطابق با اهداف پیش بینی شده استفاده می شود.^۳

• قانون حق اطلاعات^۴ شماره ۴۹۸۲؛

• حمایت از داده های شخصی^۵ قانون شماره ۶۶۹۸؛

قانون حق دسترسی به اطلاعات نیز با قانون دسترسی به مقررات اطلاعاتی تکمیل می شود که ممکن است مبنایی برای انتشار عمومی و استفاده از داده های دولتی باشد. هنگامی که از یک دیدگاه کلی در نظر گرفته می شود، مشاهده می شود که این مقررات تغییرات را بر حسب ساختارشان نشان می دهند و یک ویژگی جامع برای دسترسی به اطلاعات را نشان نمی دهند. علاوه بر قوانین ذکر شده در بالا، تحولات تجربه شده و مقررات و قوانین سیاسی که در ترکیه به اجرا گذاشته شده اند نیز در شکل زیر نشان داده شده است.

Turkish Court of Account Law,2010;
the Law on Intellectual and Artistic Works,1951;
the Law on Criminal Records,2005;
Social Security Institution Act,2006;
The Law on the Ombudsman Institution, 2012.

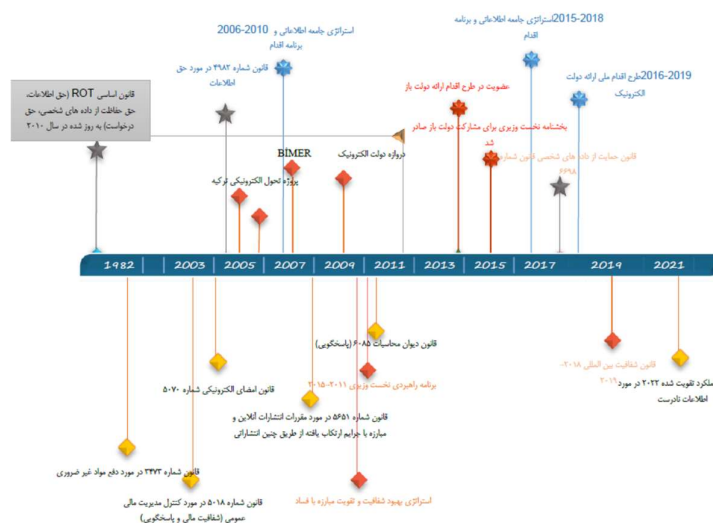
1.Madde 26(Türkiye Cumhuriyeti Constitution)As amended on July 23(1995)

2.Madde 74(Türkiye Cumhuriyeti Constitution)As amended on July 23(1995)

3.Article 20 of the Türkiye Cumhuriyeti Constitution.

4.Law the Right to Information Türkiye Cumhuriyeti(2003)

5.Law on Personal Data Protection Türkiye Cumhuriyeti(2017)

شکل (۱): ساختار قوانین و مقررات حق دسترسی به اطلاعات جمهوری ترکیه

بین

سال‌های ۱۹۸۲-۲۰۱۱ (EROĞLU,2020:56)

جدول (۱): قانون حق دسترسی به اطلاعات ترکیه (۲۰۰۳)

محتوا	شاخص
ماده ۳) بیان می‌کند که چه کسی می‌تواند اطلاعات را درخواست کند.	چه کسی می‌تواند اسناد مربوطه به تابعیت و غیره را درخواست کند.
ماده ۶) تعریف روش درخواست ماده ۱۰) چه کسی به اطلاعات دسترسی خواهد داشت.	اقدامات و تحریم‌های مربوط به استفاده از اطلاعات
ماده ۱۵) تعریف اقدامات خارج از کنترل قضایی ماده ۱۶) اطلاعات و اسناد مربوط به اسرار	اسناد و داده‌های عمومی تحت حفاظت قانونی

	دولتی ماده ۱۷) اطلاعات و اسناد مصالح اقتصادی کشور ماده ۱۸) اطلاعات و اسناد مربوط به اطلاعات ماده ۱۹) اطلاعات و اسناد تحقیقات اداری ماده ۲۰) اطلاعات و اسناد تحقیقات قضایی ماده ۲۱) اطلاعات مربوط به حق حریم خصوصی ماده ۲۲) اسناد محرمانه بودن اطلاعات ماده ۲۳) اسناد به اسرار تجاری ماده ۲۴) آثار فکری و هنری ماده ۲۵) اسناد مربوط به مقررات داخلی ماده ۲۶) نظرات، یادداشت‌ها و توصیه‌های درون مجلسی ماده ۲۷) درخواست‌ها و ملاحظات
شرایط قیمت‌گذاری برای دسترسی یا استفاده از اطلاعات پرداختی، در صورت وجود	ماده ۱۰) «مؤسسه متقاضی می‌تواند هزینه دادرسی را در صورت نیاز برای دسترسی به اطلاعات یا مدارک ارائه‌شده به عنوان درآمد به بودجه اضافه کند»
مکانیسم‌های تجدید نظر	ماده ۱۳) تعریف دستورالعمل تجدید نظر
شرایط مربوط به کپی‌رایت	ماده ۲۴) «قانون آثار فکری و هنری» برای شرایط کپی‌رایت اشاره دارد.

بررسی جدول شماره (۲) نشان می‌دهد که قانون حق دسترسی به اطلاعات، به عنوان یک ابزار شناخته شده مؤثر در فرایندهای دولت باز، معیارهای خاصی را برآورده می‌کند، اما برخی معیارهای دیگر توصیه‌شده برای تحت پوشش قرار گرفتن در دولت باز شامل شرایط دسترسی یا استفاده از داده‌های الکترونیکی، اسناد و اطلاعات؛ محدودیت‌ها و معافیت‌های مربوط به دسترسی یا استفاده از داده‌های

الکترونیکی، تعهد به انتشار (انتشار فعال) و... می‌باشند. بسیاری از شاخص‌های مربوط به آماده‌سازی برای دولت باز، نه تنها وجود قوانین حاکم بر ترتیبات دسترسی به اطلاعات را به عنوان یک شاخص مقدماتی (به عنوان مثال قانون حق دسترسی به اطلاعات و قانون حفاظت از داده‌ها) تعریف می‌کنند، بلکه همچنین به‌روزرسانی چنین ابزارهای موجود را برای ایمن‌سازی و پشتیبانی از باز بودن داده‌ها توصیه می‌کنند (The World Bank, 2013). هنگامی که پشتیبانی از باز بودن داده‌ها مورد توجه قرار می‌گیرد، چنین به نظر می‌آید که علی‌رغم وجود قانون مؤثر حق اطلاعات در ترکیه، کاستی‌هایی هم وجود دارد که باید با توجه به دامنه قانون برطرف شوند. قانون حق اطلاعات شماره ۴۹۸۲ که در سال ۲۰۰۴ در ترکیه به تصویب رسید گامی مهم در جهت پاسخ‌گویی و شفافیت در اداره دولتی به دو دلیل نتوانسته است انتظارات را در سطح رضایت بخشی برآورده کند. دلیل اول مربوط به اجرای قانون حق اطلاعات است که در این زمینه ضعیف عمل کرده و دلیل دوم مربوط به عدم ایجاد هویت شهروندی است که می‌تواند مدیریت و ادار به پاسخ‌گویی کند و به مرحله جواب دهی بکشانند.

۲-۴. حق دسترسی به اطلاعات در جمهوری اسلامی ایران

در نظام حقوقی ایران اصل سوم قانون اساسی تکالیفی را بر عهده دولت جمهوری اسلامی ایران گذاشته است. به غیر از این اصل، اصل ششم و هشتم قانون اساسی با شناسایی آزادی اطلاعات در معنای عام آن ملازمه دارند.^۱ علاوه بر این، اصول دیگری از قانون اساسی به تصریح از حق دسترسی عمومی به اطلاعات حمایت نکرده‌اند.^۲

۱. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۵۸).

۲. اصل چهاردهم قانون اساسی اشاره می‌کند: افراد غیرمسلمان نیز از حقوق انسانی برخوردارند». بند ۶ از اصل ۲ قانون اساسی بر کرامت و ارزش والای انسان و آزادی توأم با مسئولیت او در برابر خدا تأکید می‌کند که در اسناد بین‌المللی حقوق بشر، ضمن تأکید بر شناسایی کرامت انسان به برابری انسان و برخورداری

وضع قانون برای حمایت از حق دسترسی به اطلاعات ضروری است اما کافی نیست و برای حمایت کارآمد از حق دسترسی به اطلاعات و فعلیت پیدا کردن آن، تمهید مقدمات و پایبندی به لوازم آن ضرورت دارد. آزادی اطلاعات نظیر سایر آزادی‌ها حدود مشخصی دارد و محدودیت، اطلاعات یا مؤسسه‌ای را که از مشمول قانون آزادی اطلاعات خارج هستند مشخص می‌کند؛ مانند سایر حقوق بشر و شهروندی، حق دسترسی به اطلاعات، رابطه افراد و دولت را تنظیم می‌کند نه رابطه افراد عادی جامعه با یکدیگر را. یکی دیگر از شیوه‌های حمایت از حق دسترسی به اطلاعات، جرم‌انگاری و مجازات برخی رفتارهای مغایر با مفاد قانون آزادی اطلاعات^۱ است. می‌توان ارتباط حق دسترسی به اطلاعات را با وضعیتی سیاسی، توسعه اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی هر کشور مشاهده کرد. نیاز به آزادی اطلاعات و کارکردهای مفیدش بیش از آنکه جنبه تصنعی داشته باشد، واقعی است و توسعه کشور با آن گره خورده است (انصاری، ۱۳۹۹: ۱۵۴-۱۹۱). قانون اساسی ۱۳۵۸ مفاد محدودی در رابطه با حق دسترسی به اطلاعات دارد:

اصل ۲۴ حق آزادی بیان را به طور محدود به رسمیت شناخته است. اصل آزادی بیان در قانون بین‌المللی نیز محدودیت‌هایی دارد. این قانون همچنین تمرکز محدودی بر انتشارات دارد و مشخصاً حق دسترسی به اطلاعات را مطرح نمی‌کند.

اصل ۳ در مورد اهداف دولت، دولت را موظف می‌کند که از منابع خود برای رسیدن به چند هدف از جمله کاهش فساد و بالا بردن سطح آگاهی‌های عمومی در همه زمینه‌ها با استفاده صحیح از مطبوعات و رسانه‌های گروهی و وسایل دیگر

وی از حقوق و آزادی‌های اساسی مثل آزادی بیان تأکید شده است، بنیان‌گذاران اعلامیه‌ی حقوق بشر علاوه بر آزادی بیان، به حق مهم‌تری نیز توجه داشته‌اند و آن دسترسی به اطلاعات است. لذا با تفسیر موسع اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مانند اصول ۱۴، ۶۸، ۶۹، شاید بتوان تا حدی حق دسترسی به اطلاعات را تضمین نمود.

۱. قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات (۱۳۸۷).

استفاده کند.

در قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات سال ۱۳۸۷ در ایران، می‌توان به ماده قانون ۱۰ اشاره کرد: طبق این ماده نهادهایی که زیر نظر مستقیم مقام رهبری هستند در صورت عدم مخالفت مقام رهبری، مشمول مقررات قانون در خصوص انتشار اطلاعات راجع به ساختار و فعالیت‌هایشان هستند. این ماده تأثیری بر سایر وظایف آن نهادها از جمله وظیفه پاسخ به تقاضاها و تحت حیطه قضاوت کمیسیون بودن^۱ ندارد؛ که موجب محدودیت کاربست در مورد نهادهای تحت نظارت مقام رهبری شده است. همچنین در ماده^۲ ۵ در مورد وظایف نهادها مطرح می‌شود: قانون و مقررات اجرایی آن بعضی وظایف مشخص را بر دوش مؤسسات عمومی و خصوصی قرار می‌دهد. این وظایف همیشه یکسان نیستند. شرط عمومی ماده ۵ قانون این است که مؤسسات عمومی باید قانون را به سرعت و بدون تبعیض اجرا کنند در حالی که چنین چیزی در مورد مؤسسات خصوصی مطرح نشده است. همچنین اگرچه این ماده به تکلیف مؤسسات عمومی برای در دسترس قرار دادن اطلاعات موضوع این قانون اشاره دارد ولیکن در تبصره خود به حق و تکلیف مردم پرداخته که باید اعلام عمومی شود. به نظر می‌رسد وجود این تبصره تا حد زیادی از اهمیت تکلیف مؤسسات عمومی در برابر مردم می‌کاهد و دسترسی به اطلاعات را تا حد اطلاع‌رسانی عمومی تنزل می‌دهد.

۱. کمیسیون نظارت بر اجرای قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات ۱۳۸۸

۲. ماده ۵) مؤسسات عمومی مکلفند اطلاعات موضوع این قانون را در حداقل زمان ممکن و بدون تبعیض در دسترس مردم قرار دهند. تبصره - اطلاعاتی که متضمن حق و تکلیف برای مردم است، باید علاوه بر موارد قانونی موجود از طریق انتشار و اعلان عمومی و رسانه‌های همگانی به آگاهی مردم برسد.

جدول (۲): قوانین دسترسی آزاد به داده ها در ایران

مصادق حقوق عامه در وظایف و اختیارات قانونی دستگاه	شرح مصداق	مستند قانونی	دستگاه (متولی)
دسترسی آزاد آحاد مردم به خدمات از طریق توسعه و تأمین زیرساخت های ارتباطات و فناوری اطلاعات در کشور	۱- آشنایی مردم با حقوق و تکالیف خود در حین تعامل با دستگاه های اجرایی و ۲- ارتقای سطح آگاهی از طریق وسایل ارتباط جمعی به ویژه صداوسیما جمهوری اسلامی ایران ۳- اطلاعات لازم را به نحو مطلوب و مناسب در اختیار مردم قرار دادن.	ماده ۳ قانون وظایف و اختیارات وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات ۱۳۸۳ ماده ۲۶، ۳۶، ۳۷ قانون مدیریت خدمات کشوری ۱۳۸۶	وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات و دستگاه های اجرایی
تأمین شفافیت و دسترسی آزاد به اطلاعات	۱- الزام مؤسسات عمومی به اطلاع رسانی همگانی ۲- ممانعت از انتشار اطلاعات طبقه بندی شده ۳- عدم طبقه بندی مصوبات و تصمیمات موجد حق و تکلیف ۴- الزام به انتشار و دسترسی اطلاعات عمومی ۵- ممانعت از افشای غیرقانونی	- مواد ۲، ۳، ۵، ۱۰، ۱۱، ۱۴، ۱۵، ۱۶ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات ۱۳۸۷ - ماده ۲۷ قانون مدیریت خدمات کشوری ۱۳۸۶	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی - دستگاه های اجرایی

		اطلاعات شخصی ۶-موظف بودن دستگاه‌های اجرایی در مستند و شفاف‌سازی مراحل، زمان، کیفیت و استاندارد ارائه خدمات و تغییرات آن‌ها	
دستگاه‌ها و نهادهای موضوع ماده ۱ قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور	قانون مدیریت داده‌ها و اطلاعات ملی ۱۴۰۱	۱- الزام به نگهداری، پردازش داده‌ها و اطلاعات ۲- اعمال تدابیر حفاظتی و امنیتی جهت صیانت از داده، اطلاعات و حفظ محرمانگی و...	نظارت و پیگیری بر قانون مدیریت داده‌ها و اطلاعات ملی

۵. بررسی تطبیقی حق دستیابی به داده‌ها در دو کشور

ترکیه از جمله کشورهایی است که دارای «قانون حق دسترسی به اطلاعات شماره ۴۹۸۲» و «آیین‌نامه قوانین و رویه‌های استفاده از حق اطلاعات» به ترتیب در ۲۴ آوریل ۲۰۰۴ و ۲۷ آوریل ۲۰۰۴ در چهارچوب تلاش‌های اصلاحی برای ایجاد پاسخ‌گویی بیشتر ادارات دولتی به تصویب رسید. حق بر اطلاعات در دو بعد اصلی تعریف می‌شود بعد اول مربوط به حق مردم برای دسترسی به اطلاعات ارائه‌شده از طریق دولت و ارگان‌های دولتی است، در حالی که بعد دوم به وظیفه دولت‌ها برای اطلاع‌رسانی به مردم با توجه به موضوعات مورد علاقه عمومی اشاره دارد. تنظیم مفهوم دسترسی به اطلاعات که با هدف رفع نیاز افراد به آگاهی پدید آمده است و تأیید عمومی این مقررات، اساس قوانین دسترسی به اطلاعات را تشکیل می‌دهند. این در حالی است که در ایران هنوز چنین هدفی که برای رفع نیاز افراد به دانستن خیلی

تثبیت نشده است اولین قانون عادی که در جمهوری اسلامی ایران از آزادی اطلاعات حمایت کرده، قانون مطبوعات است که در ماده پنجم این قانون توجه به کسب و انتشار اخبار در عبارت زیر بیان شده است «کسب و انتشار اخبار داخلی و خارجی که به منظور افزایش آگاهی عمومی و حفظ مصالح جامعه باشد، با رعایت این قانون، حق قانونی مطبوعات است». همان گونه که مشاهده می شود، در این ماده با دو قید کلی و مبهم «به منظور افزایش آگاهی عمومی» و «حفظ مصالح جامعه» روبرو هستیم که بدون تجویز و در نظر گرفتن هیچ نوع سازکاری برای تضمین حق کسب و انتشار اخبار و اطلاعات ذکر شده است که نه راه حل مشخصی ارائه شده و نه حق دانستن در این صورت به طور کامل تأمین خواهد شد. در ماده ۳، ۶، ۱۰، ۱۳ و ۲۴ قانون اطلاعات ترکیه روند دستیابی به اطلاعات بازگو شده است که در قانون حق دسترسی به اطلاعات در ایران فصل مجزایی تحت عنوان آیین دسترسی پیش بینی شده است که فرایند دسترسی به اطلاعات را بیان می دارند مانند ماده ۵، مؤسسات عمومی را مکلف به ارائه اطلاعات موضوع این قانون، در حداقل زمان ممکن و بدون تبعیض می داند. بر اساس ماده هفتم این قانون هیچ مؤسسه عمومی نمی تواند از متقاضی دسترسی به اطلاعات، دلیل یا توجیهی جهت تقاضایش مطالبه کند. همین طور در ماده ۸، مؤسسات مورد تقاضا، می بایست در اسرع وقت، پاسخگوی درخواست متقاضیان باشند و حداکثر زمان پاسخ گویی، نمی تواند از ده روز تجاوز کند.

تحلیل قانون جمهوری ترکیه در جدول شماره (۱) به این نکته اشاره دارد که بیشترین تعداد تعاریف در رابطه با «اطلاعات عمومی، اسناد و داده های مشمول حفاظت قانونی» هستند، یعنی اشاره به محدودیت های مربوط به حق دسترسی به اطلاعاتند؛ بخش چهارم قانون که مواد ۱۵ تا ۲۸ را پوشش می دهند، یعنی ۱۳ ماده (از ۳۳ ماده قانون)، کاملاً به توصیف «محدودیت در حق اطلاعات» اختصاص دارد. طبق

قانون حق اطلاعات، رویه‌های مستثنی عبارتند از: اطلاعات و اسناد مربوط به اسرار دولتی، منافع اقتصادی کشور، اطلاعات و تحقیقات اداری، تحقیقات قضایی، اطلاعات مربوط به حق حفظ حریم خصوصی، اسناد مربوط به محرمانه بودن ارتباطات، اسناد مربوط به اسرار تجاری، آثار فکری و هنری، اسناد مربوط به مقررات داخلی، نظرات داخلی، یادداشت‌های اطلاعاتی و توصیه‌ها که از شمول قانون مستثنی شده‌اند. در نظام حقوق ایران، در ماده ۱۴ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مصوب مرداد ماه ۱۳۸۸ مجمع تشخیص مصلحت نظام، مقرر گردیده است «چنانچه اطلاعات درخواست شده مربوط به حریم خصوصی اشخاص باشد و یا در زمره اطلاعاتی باشد که با نقض احکام مربوط به حریم خصوصی تحصیل شده باشد، درخواست دسترسی باید رد شود» لذا یکی از مهم‌ترین مستثنیات آزادی اطلاعات، در ایران همانند ترکیه حریم خصوصی است. به موجب این استثنا، مؤسسات عمومی و خصوصی می‌توانند برای حمایت از حریم خصوصی افراد از ارائه اطلاعات درخواستی امتناع کنند مگر آنکه ضرورت مبرم اجتماعی ایجاب کند. از دیگر استثنائات اصل آزادی اطلاعات، حفظ حق تألیف و نگارش دیگران است. این استثنا نیز به مانند رعایت حریم خصوصی، بر مبنای «رعایت حقوق دیگران» تبیین شده است. در کشور ما در قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، ماده ۱۶ قانون مزبور، اطلاعات تجاری را جزء استثنائات آزادی اطلاعات آورده است ولی تعریفی از اطلاعات تجاری بیان نکرده است. در نتیجه مدیریت دولتی ترکیه در پشت مفاهیمی مانند «اطلاعات مربوط به اسرار دولتی» و «محرمانه بودن» برای مدت طولانی پنهان شده است که به سبب آن شهروندان از به دست آوردن اطلاعات اداری و مشارکت در امور اداری منع شدند.

ماده ۱۳ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات ایران درباره اسرار دولتی

مقرر نموده است: «در صورتی که درخواست متقاضی به اسناد و اطلاعات طبقه‌بندی‌شده (اسرار دولتی) مربوط باشد، مؤسسات عمومی باید از در اختیار قرار دادن آن‌ها امتناع کنند» که در قانون دسترسی به اطلاعات جمهوری ترکیه ماده ۱۲۸ نیز «اطلاعات و اسناد طبقه‌بندی‌شده سابق» نیز در زمره محدودیت‌های دسترسی به اطلاعات قرار گرفته است که محتوا و مزایای این حق برای شهروندان به خوبی شناخته نشده است و اصول محرمانه و اسرار رسمی همچنان در اداره عمومی اعمال می‌شود. بیشتر درخواست‌هایی که در ترکیه در رابطه با حق اطلاعات انجام می‌شود از «گزارش‌های تحقیق و بررسی» و «گزارش‌های ثبتی» تشکیل شده است که نشان می‌دهد قانون حق دسترسی به اطلاعات شفافیت را در درجه اول در مدیریت عمومی تضمین کرده است؛ به عبارت دیگر، به جای ایجاد اعتماد بین دولت و شهروندان، قانون محتاطانه، اطلاعات را از زمان تصویب، در اداره عمومی تضمین کرده است. قانون حق دسترسی به اطلاعات که شفافیت در مدیریت عمومی را ترویج می‌کند، باید بتواند در سال‌های آینده اعتماد بین دولت و شهروندان ایجاد کند. در عمل، حفظ اسرار دولتی^۱، اسرار تجاری و حریم خصوصی از رایج‌ترین دلایل رد درخواست بود. به نظر همه این شرایط تا حد زیادی مقررات قانونی را که برای حمایت از حق اطلاعات عمومی در ترکیه در نظر گرفته شده است، باطل می‌کند. طبق ماده ۱۲ قانون انتشار و حق دسترسی به اطلاعات جمهوری اسلامی ایران، اطلاعات طبقه‌بندی‌شده از انتشار معاف هستند، این موضوع چالش‌برانگیزترین بخش قانون است؛ چرا که به قانونی ارجاع می‌دهد که اطلاعات مخفی را موسع تعریف می‌کند و راهنمایی چندانی

۱. ماده ۲۸ (اطلاعات و اسنادی که به موجب تصمیم قضایی یا اداری دیگر طبقه‌بندی نمی‌شوند، با این شرط که در محدوده سایر استثنائات مندرج در این قانون قرار گیرند، در اختیار متقاضیان دسترسی به اطلاعات قرار می‌گیرند).

۲. ماده ۲۰ قانون حق دسترسی به اطلاعات جمهوری ترکیه

هم ارائه نمی‌دهد. این ماده می‌گوید: «در صورتی که درخواست متقاضی به اسناد و اطلاعات طبقه‌بندی‌شده (اسرار دولتی) مربوط باشد مؤسسات عمومی باید از ارائه آن‌ها امتناع کنند. دسترسی به اطلاعات طبقه‌بندی‌شده تابع قوانین و مقررات خاص خود خواهد بود.» ماده ۱ (بند ت) اسناد محرمانه را به طور موسع تعریف کرده است^۱ و همچنین در ماده ۱ تشخیص اسرار دولتی بیان کرده است که «اسناد دولتی سری اسنادی است که افشای آن‌ها مغایر با مصالح دولت و یا مملکت است که اسناد دولتی محرمانه اسنادی است که افشای آن‌ها مغایر با مصالح خاص اداری سازمان‌های مذکور در این ماده باشد.»^۲

در قوانین ایران نیز محدودیت‌هایی برای آزادی اطلاعات وجود دارد. تفاوت عمده‌ای که در حدود این آزادی‌ها در حقوق ایران و اسناد بین‌المللی مشاهده می‌شود، در حدود موضوعات خلاف شرع است. اصل ۲۴ قانون اساسی نیز حد آزادی مطبوعات و نشریات را تا جایی می‌داند که مخل به مبانی اسلام و یا حقوق عمومی نباشد. خلل به مبانی اسلام، اصطلاحی مبهم است که با بررسی تطبیقی قانون ترکیه چنین اصطلاحات مبهم کمتر دیده می‌شود. مفهوم مصلحت عمومی به عنوان یکی دیگر از مستثنیات حق دسترسی آزاد به اطلاعات در ایران هست که به طور صریح شناسایی نشده است بلکه مصادیق آن به عنوان محدودیت حق مزبور دیده می‌شود. (بهادر، ۱۳۹۰: ۱۲۲-۱۳۲) مصادیقی نظیر نظم عمومی، امنیت عمومی، حداقل رفاه عمومی، حداقل بهداشت عمومی و حداقل آموزش عمومی در زمره مهم‌ترین مصادیق مصلحت عمومی به شمار می‌روند.

نهایتاً فصل چهارم قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات جمهوری اسلامی

۱. قانون مجازات انتشار و افشای اسناد محرمانه و سری دولتی ۱۳۵۳.

۲. شیوه‌نامه تشخیص و تفکیک اسرار دولتی از اطلاعات عمومی ۱۳۹۹.

ایران دربرگیرنده شماری از استثنائات در مورد تقاضاهای دسترسی به اطلاعات و انتشار ضروری آنهاست. این بخش عموماً جای تأمل است به عنوان نمونه دسته‌بندی‌های اطلاعات که در آن آمده در حد زیادی موسع هستند و شفافیت کافی در نحوه تشخیص اینکه چه اطلاعاتی مهم و حساس‌اند و باید حفاظت شوند را ندارند، یا فصل دوم در ماده ۶ بند اول و فصل چهارم در مواد ۱۴ و ۱۵ بند دوم تلاش شده است خصیصه‌های از حریم خصوصی را مورد حمایت قرار دهند. مثلاً در ماده ۶ سمت متقاضی اطلاعات شخصی مورد توجه قرار گرفته و در ماده ۱۵ عبارت «اطلاعات مربوط به حریم خصوصی» ذکر شده است، در صورتی که مشخص نیست رابطه این نوع اطلاعات با «اطلاعات شخصی که در ابتدای قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات» به چه صورت است؟ اینکه در اطلاعات مربوط به حریم خصوصی، زمانی که تعریفی از «حریم خصوصی» وجود نداشته باشد، چگونه می‌توان اطلاعات مربوط بدان را شناسایی کرد؟ لذا در این موارد تشخیص این نوع اطلاعات به قضاوت و فهم افراد باز می‌گردد که به نوعی محل اعمال معیارهای شخصی است و این امر قابل انتقاد به نظر می‌رسد.

مع الوصف، تقریباً در هر دو کشور برخی از مؤسسات عمومی از شمول قانون آزادی اطلاعات استثناء شده‌اند، این مؤسسات در ایران شامل مؤسسات نظامی، امنیتی و اطلاعاتی که در ماده ۱۰ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات اشاره شده است این در حالی است که با اینکه در مواد ۲۵ و ۲۶ قانون آزادی اطلاعات جمهوری ترکیه مقررات داخلی مؤسسات ذکر شده است ولی اشاره صریح به نام مؤسسه یا ارگان خاصی نشده است. مسئله دیگر در خصوص استثنائات دو کشور در حق دسترسی به اطلاعات؛ ماده ۲۵ قانون آزادی اطلاعات جمهوری ترکیه درباره مالکیت فکری است که به وضوح در خود قانون آزادی اطلاعات شماره ۴۹۸۲ اشاره شده است اما با نگاه به فصل چهارم قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات

جمهوری اسلامی ایران ماده‌ای به این موضوع در این قانون بدان اختصاص داده نشده است و این استثناء نیز به مانند رعایت حریم خصوصی، بر مبنای «رعایت حقوق دیگران» تبیین شده است.

۶. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

بررسی انجام‌شده در مطالعه حاضر نشان داد که قانون موجود در مورد حق اطلاعات در ترکیه در راستای فرایندهای دولت باز به روز نشده است. باید بین نهادهای دولتی و جامعه مدنی در چهارچوب رویکردهای مدرن مدیریت دولتی هم‌افزایی ایجاد شود. مبنای قانونی چنین هم‌افزایی‌هایی ممکن است به نوبه خود از طریق ساختارهای فعلی و پایدار برای دسترسی به اطلاعات بهبود یابد. بررسی قانون در ترکیه نشان‌دهنده این است که فقدان مقررات لازم برای انتشار فعالانه داده‌های دولتی یک نقص اساسی در مسیر دولت باز است، علاوه بر این، عدم وجود تعریفی برای دولت باز به فقدان هم‌افزایی بین جنبش دولت باز و قانون حق دسترسی به اطلاعات اشاره دارد. به طور کلی، قانون حق اطلاع‌رسانی باید شامل تعاریف مربوط به دولت باز و تعریف شفاف محتوا و دامنه داده‌های دولت باز برای بهبود دسترسی به اطلاعات باشد. در این زمینه، قانون باید توضیحات روشنی در مورد شرایط استفاده، پلتفرم‌های تبادل، مسئولیت‌ها، محدودیت‌های استفاده و معافیت‌ها (امنیت ملی، امنیت عمومی، امنیت شخصی و محرمانه بودن و غیره) مربوط به داده‌های باز دولتی ارائه دهد. در این زمینه، سیاست‌های ملی و قوانین حاکم بر دسترسی به اطلاعات باید حول الزامات دولت باز بازنگری شوند. برای دولت‌ها مهم است که یک چهارچوب قانونی ثابت برای تسهیل دسترسی و استفاده مجدد از داده‌های بخش عمومی و تبادل ایمن اطلاعات داشته باشند. در این مرحله، تدوین یا به‌روزرسانی قوانین مربوط به دسترسی به اطلاعات که به طور خاص برای حق اطلاعات تصویب

شده‌اند، انگیزه‌ای برای باز کردن فرایندهای دولتی ایجاد می‌کند.

از همین رو یکی از مهم‌ترین انتقادات وارده به موضع‌گیری نظام حقوقی ایران نسبت به اصل شفافیت قانون فقدان هرگونه تضمینی در راستای الزام قانون‌گذار به وضع قوانین شفاف است؛ بنابراین لزوم وضع قوانین شفاف در این دولت‌ها کاملاً دارای جایگاه حقوقی روشن بوده و بالمآل نقض آن همچنان که از نظر گذشت دارای آثار مشخص است. در ایران تنها در صورتی می‌توان چنین الزامی را تضمین‌شده دانست که در قانون اساسی به عنوان یک میثاق مهم ملی و سند بالادستی پیش‌بینی شده باشد در غیر این صورت حتی اگر در قوانین عادی هم همچنین الزامی لحاظ شود به دلیل امکان نسخ آن توسط قانون لاحق فاقد ارزش حقوقی است، در حالی که چنین الزامی در هیچ قانون اساسی و مقررده قوانین عادی به چشم نمی‌خورد. عدم تضمین شفافیت قانون در نظام حقوق ایران علاوه بر اینکه دست مقنن را کاملاً برای هرگونه قانون‌گذاری باز می‌گذارد سبب می‌شود که عملاً نتوان هیچ‌گونه عواقب و مسئولیتی برای وضع قانون مبهم یا موهم در نظر گرفت این امر بیش از هر چیز حقوق شهروندان را در برابر استبداد قانونی به مخاطره می‌اندازد.

لذا اطلاعات کلیدی عمومی باید به طور فعال در فواصل زمانی مشخص و تحت دسته‌بندی‌های مشخص منتشر شوند تا امکان اجرای حق اطلاع‌رسانی نه تنها در پاسخ به درخواست‌های اطلاعات بلکه با توجه به وظیفه ادارات برای اطلاع‌رسانی به مردم فراهم شود.

۷. فهرست منابع

۷-۱. فارسی

الف. کتب

۱. انصاری، باقر (۱۳۹۹)، حق دسترسی به اطلاعات: آزادی اطلاعات، چاپ اول،

تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.

ب. مقالات

۲. بهادر، مرتضی (۱۳۹۰)، «بررسی موانع قانونی شفافیت در ایران»، *فصلنامه دانش‌ارزیابی*، شماره ۷(۳)، صص ۱۱۱-۱۲۱.
۳. جلالی، محمد؛ زهرا اثر (۱۳۹۵)، «پاسخگویی دولت: جایگاه، ارکان و پیش شرط‌ها»، *فصلنامه پژوهش‌های حقوق تطبیقی*، دوره ۲۰، شماره ۱، صص ۲۲-۴۲.
۴. سلیمان دهکردی، الهام؛ علی افراسیابی (۱۳۹۴)، «حق دسترسی آزاد به اطلاعات در نظام حقوقی بین‌المللی و ملی»، *فصلنامه علمی-ترویجی مطالعات بین‌المللی پلیس*، سال ششم، شماره ۲۱، صص ۷۵-۱۰۰.
۵. ضیایی، سیدیا سر؛ جواد طباحی ممقانی (۱۳۹۰)، «حق پاسخگویی در رسانه از منظر حقوق بین‌الملل و حقوق ایران»، *فصلنامه پژوهش‌های حقوق تطبیقی*، دوره ۱۵، شماره ۴، صص ۵۸-۷۲.
۶. علیزاده، سروش و فاطمه توکلی (۱۴۰۱)، «حق دسترسی به اطلاعات: مفهوم، مبانی و کارکردها»، *دهمین کنفرانس بین‌المللی مطالعات حقوقی و قضایی*، صص ۲-۱۹.
۷. محسنی، وجیهه؛ سید محمد هاشمی؛ محمد جواد جاوید؛ بیژن عباسی (۱۳۹۸)، «تحلیل حقوقی نسبت سنجی حق دسترسی عموم به اطلاعات با تحقق حقوق شهروندی با تأکید بر نظام حقوقی ایران»، *پژوهش حقوق عمومی*، دوره ۲۰، شماره ۶۲، صص ۳۲۱-۳۵۴.

ج. قوانین

۸. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۵۸.
۹. قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات جمهوری اسلامی ایران ۱۳۸۷.
۱۰. شیوه‌نامه تشخیص و تفکیک اسرار دولتی از اطلاعات عمومی ۱۳۹۹.
۱۱. قانون مدیریت داده‌ها و اطلاعات ملی ۱۴۰۱.
۱۲. قانون مدیریت خدمات کشوری ۱۳۸۶.

۱۳. قانون مجازات انتشار و افشای اسناد محرمانه و سری دولتی ۱۳۵۳.
۱۴. قانون وظایف و اختیارات وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات ۱۳۸۳.

۷-۲. غیرفارسی

A. Books

15. Banisar, David. (2004), *Freedom of information and access to government records laws around the world*, Retrieved June 29(2019). http://www.freedominfo.org/survey/global_survey2004.pdf.
16. Hood, Christopher. (2006). Transparency in historical perspective. In C. Hood & D. Heald (Eds.), *Transparency: The key to better governance?* Oxford, UK: Oxford University Press. <https://doi.org/10.5871/bacad/9780197263839.003.0001>.
17. Mendel, Toby. (2008), *Freedom of information: A comparative legal survey*. Paris: UNESCO, Second Edition(2008).
18. Open Data Barometer. (2017). *Context and readiness*. Retrieved January 1(2019). <http://opendatabarometer.org/2ndEdition/analysis/readiness.html>.
19. The World Bank. (2013). *Open data readiness assessment tool*. Retrieved January 10(2019). from http://opendatatoolkit.worldbank.org/docs/odra/odra_v2-en.pdf.

B. Articles

20. Akdeniz, Yaman, "Freedom of Information In Turkey: A Critical Assessment of the Implementation and Application of the Turkish Right to Information Act 2003", http://www.bilgiedinmehakki.org/doc/Turkey_FOI_2008_Report.pdf, (14.02.2010).
21. Cendejas Jauregui, Mariana, (2007), "Historical evolution of the right to information". *Comparative Media Law Journal*, 10, pp:35-61.
22. Civelek, Dilek. & Aşık, Özlem. (011), "Kamu sektörü bilgisinin paylaşımı ve yeniden kullanımı": *DPT Çalışma raporu*. Ankara: DPT.
23. Durrant, Fay. (2006), "Openness, access to government information and Caribbean governance", *Proceedings of the 2nd First Monday Conference, May 2006, Chicago*, /DOI:10.5210/fm.v11i7.1369.
24. EROĞLU, Şahika. (2020), "Regulations on Access to Government Information and Impacts on Open Government: A Case of Turkey", *Marmara*

University Journal of Political Science, Cilt 8, Sayı 1, Mar(2020), PP:2-61.
DOI:10.14782/marmarasbd.712293.

25. Jetzek Thorhildur; Michel Avital, & Niels Bjorn-Andersen, "The Generative Mechanisms of Open Government Data". Atlanta, *AISeL: European Conference on Information Systems (ECIS)*, 2013, pp 5-10.

26. Karkin, Naci., & Calhan, Huseyin Serhan. (2012), "An Interactive e-Participation Model for the Public Administration System in Turkey: SIBIYO". *Ege Academic Review*, 12 (1), PP:105-123.

27. Rabin, Yoram, & Peled, Roy. (2011), "The constitutional right to information". *Columbia Human Rights Law Review*, 42, pp:356-401.

28. TESEV, (2006), "Vatandaşın Bilgi Edinme Hakkı Uluslar arası Konferans Tutanakları". http://www.tesev.org.tr/UD_OBJS/PDF/.../bilgi_edinme_hakki_kitap.pdf, (10.01.2010).

29. "The Law Related to the Establishment Council of Ethics for Public Service and Making Modifications on Some Laws No. (2004)". *Republic of Turkey Official Journal*, No:5176, 8 June(2004).

30. "The Law Relating the Amendment and Adoption of the Law Relating Destroying Documents and Supplies No Longer Used. (1988)". *Republic of Turkey Official Journal*, No:3473.

31. Türkiye Bilişim Derneği. (2016), "Kamu verisinin paylaşımı politika ve mevzuatı çalışma grubu: kamu verisinin", paylaşımı politika ve mevzuatı raporu. *Ankara: Türkiye Bilişim Derneği*.

32. UÇAR KOCAOĞLU, Belgin, (2015), "RIGHT TO INFORMATION IN TURKEY IN THE SCOPE OF ACCOUNTABILITY", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Haziran*, Cilt 15 Sayı 1, pp:1-15.

33. Winkler. Stefan. (2012), "Open Records Laws: A state by state report: National association of counties", *Washington The National Association of Countie*.

34. Yannoukakoua Aikaterini & Iliana Arakab, "Access to Government Information: Right to Information and Open Government Data Synergy", *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 147(2014), pp:335– 336.

35. Yu, Harlan .M. and Robinson, David. (2012), "The New ambiguity of open government", *UCLA Law Review Discourse*, 59(178), PP:179-208.

36. Zuiderwijk, Anneke & Janssen Marijn; Choenni, Sunil; Meijer, Ronald; Alibaks, Sheikh R. (2012), "Socio- technical Impediments Of Open Data". *Electronic Journal of e_Government*, 10(2), PP:156-172.

C. Laws

37. Constitution of the Republic of Turkey, 1982 As amended on July 23(1995),(Turkish law).
- 38.The Law on Personal Data Protection Türkiye Cumhuriyeti (2017), (Turkish law).
- 39.The Swedish Freedom of Print Act of (1776), (Swedish law).
- 40.Ministry of Development, 2013; Ministry of Transport, Maritime Affairs, and Communications, (2016), (Turkish law).
- 41.Ministry of Development, 2013; Open Government Partnership (2017).What is the open government partnership. Retrieved February 20(2019).From:<http://www.opengovpartnership.org>, (Turkish law).
- 42.ROT Constitution (Right to Information, Right to the Protection of Personal Data, Right to Petition) updated in (2010), (Turkish law).

۷-۳. وب سایتها

- 43.“Freedom of Information”, (2013). FOI regimes Available at: <http://www.freedominfo.org/regions/global/foi-regimes>. آخرین بازدید: ۱۴۰۲/۰۴/۱۴

Persian:

A. Books

44. Ansari, Baqer (2019), *hq dstrsa bh atla'eat, azada atla'eat*, first edition, Tehran: Research Institute of Culture, Art and Communication.

B. articles

45. Bahadur, Morteza (2018),” brrsa mwan'e shfifat dr aaran” ,*Danesh Quarterly*, Vol. 7(3), pp. 111-121.
46. Jalali, Mohammad; Zahra Ager (2016), “Government Accountability: Position, Dimensions and Pre-conditions” *Quarterly Journal of Comparative Law Research*, Volume 20, Number 1, pp. 22-42.
47. Suleiman Dehkordi, Elham; Ali, Afrasiabi (2014), “The right of free access to information in international and national legal system”, *scientific-promotional quarterly of international police studies*, 6th year, No. 21, pp. 75-100.
48. Ziaei, Sidiyasar; Javad Tabakhi Mamghani (2011), “Right of Reply in Media in the International Law and the Iranian Law”, *Quarterly Journal of*

Comparative Law Research, Volume 15, Issue 4, pp. 58-72.

49. Alizadeh, Soroush; Tavakoli, Fatemeh (2022), “hq dstrsa bh atla'eat: mfhwm, mbana w kearkerdha”, *10th International Conference on Legal and Judicial Studies*, pp. 19-2.

50. Mohseni, Vajiheh; Seyed Mohammad, Hashemi; Mohammad Javad, Javed; Bijan, Abbasi (2018), “Internet Access as Independent Human Right: The Approach of the International Law System and the Iranian Legal System”, *Public Law Research*, Vol. 20, No. 62, pp. 321-354.

C. Rules

51. Qanwn asasa jmhwra aslama aaran (1979)
52. Qanwn antshar w dstrsa azad bh atla'eat jmhwra aslama aaran (2008)
53. Shawhnamh tshkhas w tfkeake asrar dwlta az atla'eat 'emwma (2020)
54. Qanwn mdarat dadhha w atla'eat mla (2022).
55. Qanwn mdarat khdmata keshwra (2007).
56. qanwn mjazat antshar w afshaa asnad mhrmanh w sra dwlta(1974).
57. Qanwn wzaaf w akhtaarat wzart artbatat w fnawra atla'eat(2004).

The Status of Open Data in the Statute Law of the Republic of Türkiye and the Islamic Republic of Iran

Fatemeh jangjooi kheljan^{*1}, Seyed Hossein Malakouti Hashjin²,
Mohammad Mazhari³, Ayat Mulaee⁴

1. Ph.D. Student in Public Law, Faculty of Law and Social Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran
2. Assistant Professor in Public Law, Faculty of Law and Social Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran
3. Associate Professor in Public Law, Faculty of Law and Social Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran
4. Associate Professor in Public Law, Faculty of Law and Social Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran

Receive: 2023/09/01

Accept: 2024/06/29

Abstract

Open data are data produced or recommended by the government or institutions which are under government control, and can be freely used, reused and redistributed by anyone. For the purpose of a person to be able to express his thoughts, he must be able to freely expose them to the public. The existence of laws governing access to information (such as: The Access to Information Act, The Data Protection Act and The personal data protection Act) is one of the indicators of readiness for open government. The openness of data is closely related to transparency and accountability, therefore, attention has been paid to this issue in various countries. The subject of this article is to investigate the legal status of open data in the Islamic Republic of Iran and the Republic of Turkey. This essay compares the subject laws of Iran and Turkey in the field of open data and aims to represent the commonalities and differences between the two countries and the possibility of legal convergence of them. The present study, by the descriptive method and the qualitative content analysis of the documents, proposes the hypothesis that both countries have recognized the right to access information with limitations. Finally, the main proposition is that in the studied countries, since the law of freedom of information has not been able to meet the explicit requirements of the government, therefore, there is no deep and accurate understanding of the concept of open data.

Keywords: Open Data, Right to Information, Right to Access, Transparency

Corresponding Author: jangjookhf@gmail.com